

Ксения Александровна Абульханова-Славська. – М. : Наука, 1980. – 336 с.

2. Нечаева Н. П. Ответственно относиться к учению / Н. П. Нечаева // Сов. педагогика. – 1985. – № 9. – С. 45–47.

3. Нижнекевич З. Як виховувати у молодших школярів відповідального ставлення до навчання / З. Нижнекевич. – Івано-Франківськ, 2000. – 87 с.

4. Пророк Н. В. Формирование мотивов учения у шестилетних школьников / Н. В. Пророк. – К., 1989. – 280 с.

5. Психология: словарь / [под. общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

Волкова Н.В.,
асистент,
Криворізький ДПУ

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ І ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

В статье раскрывается вопрос о необходимости формирования информационной культуры и компетентности современного молодого образованного человека. Акцентируется на определяющей роли высокого уровня информационной культуры, которая стимулирует процесс усовершенствования учебно-воспитательного процесса; обеспечивает доступность и эффективность образования, подготовку молодого поколения к жизнедеятельности в информационном обществе.

The problem of necessity of formation of the contemporary young educated man's informational culture has been revealed. The article stresses on importance of informational culture high level, which stimulates the improvement of training process; provides the availability & effective ness of educational process; the readiness of young generation for vital activity in the information society.

Становлення інформаційного суспільства в Україні передбачає подальший розвиток та постійне вдосконалення технічних та технологічних можливостей для досягнення максимальної ефективності процесу поповнення його членами власного багажу знань упродовж усього життя відповідно до парадигми безперервної освіти, складовою якої є вміння активно та самостійно шукати інформацію та отримувати знання. Територіальний бар'єр у доступі до інформації руйнується завдяки впровадженню новітніх інформаційних технологій (НІТ).

Зміна пріоритетів в інформатизації загальноосвітньої та вищої освіти досліджувалася значною кількістю вітчизняних педагогів та науковців, серед яких слід відзначити таких дослідників: С. Антонова, А. Верлань, О. Гокунь, М. Жалдак, І. Іваськів, В. Ключко, О. Комісарова, Ю. Машбиць, В. Михалевич, Н. Морзе, В. Пikelьна, Ю. Рамський, О. Удод та ін. Проведені дослідження сприяли напрацюванню значного як теоретичного, так і педагогіко-експериментального матеріалу, яким обґрунтовувалася необхідність приділення уваги комплексному характеру змін в культурі особистості молодого людини, які сприятимуть більшій її підготовленості до новітніх умов соціального життя інформаційного суспільства. Такої ж позиції щодо необхідності формування засобами навчально-освітньої діяльності інформаційної культури особистості через вплив на світогляд, його ціннісні виміри, стиль мислення, культуру спілкування тощо дотримувалися й зарубіжні дослідники, серед яких зазначимо В. Андрущенко, М. Верта, Б. Гершунського, О. Гліссана, А. Єршова, О. Ільківа, М. Коляди, В. Оконя, В. Розумовського, А. Столяревської, А. Суханова, В. Шолоховича та ін.

Проблему інформаційної культури майбутнього фахівця науковці досліджували в різних аспектах. У психолого-педагогічному аспекті дослідження велися за такими напрямками: роль читання в розвитку особистості (М. Головатий, В. Сухомлинський та ін.); культура роботи з книжкою (В. Буряк та ін.); розвиток пізнавальної самостійності учнів (В. Паламарчук, О. Савченко, та ін.); формування загальнонавчальних умінь та навичок студентів (Ф. Гоноболін, Г. Каджаспірова, М. Фіцул, та ін.); розуміння тексту (П. Гальперін, І. Лернер, та ін.); У методологічному аспекті застосовувались методики визначення розуміння тексту (Н. Чепелева); методика удосконалення вмінь та навичок читання (Л. Макаренко, І. Рапопорт та ін.). У бібліотекознавчому аспекті розглядалася проблема керівництва читання (А. Гін та ін.). Закладені в цих дослідженнях положення та висновки мають важливе значення для розробки і вдосконалення вмінь та навичок роботи з літературою, використання її для навчання та самовдосконалення.

Аналіз навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах свідчить про невизначеність системи освітньо-педагогічних закладів щодо формування інформаційної культури особистості, має місце недооцінка ролі елементів світоглядної культури та культури мислення, що відповідають

вимогам інформаційного суспільства у професійній діяльності, звуженість завдань формування інформаційної культури особистості лише завданнями суто технічної підготовки до роботи з електронно-обчислювальною технікою.

Інформаційна культура розглядається багатьма науковцями як один із важливих аспектів загальнолюдської культури. Зміст і проблематику інформаційної культури необхідно розглядати на основі співвідношення інформаційно-технологічних та соціально-культурних моментів у діяльності суспільства. За визначенням Е. Семенюка, інформаційна культура – це “...складова людської культури взагалі, яка характеризує рівень всіх комунікативних процесів, які здійснюються в суспільстві. Категоріями інформаційної культури людини слід вважати її вміння правильно формулювати свої запити, ефективно здійснювати пошук необхідних джерел в усій сукупності доступних інформаційних ресурсів, вміння добирати, оцінювати інформацію і створювати якісно нову” [2].

У своїх статтях Е. Семенюк особливу увагу приділяє аналізу взаємозв'язку інформаційної й технологічної культури, говорить про органічний взаємозв'язок інформаційної культури з інформаційним середовищем. Інформаційна культура розглядається науковцем у контексті розвитку безпаперової інформатики й поглиблення інформації суспільства [2].

Сьогодні інформаційна культура переживає значну кризу. Це, насамперед, пов'язано з інтелектуальним рівнем і духовністю суспільства: значна частина молодого покоління не має достатніх знань, необхідних на початку ХХІ ст., не має високих ідеалів та моральних орієнтирів, не відзначається достатньою загальною культурою, бажанням і умінням працювати, не прагне духовного збагачення. Ці всі фактори вплинули на системи виховання вищої школи. Зовсім не приділяється увага пошуку необхідної інформації, вмінню працювати з книгою, слабкій орієнтації в сучасній системі соціальної інформації та її засобах, шляхам пошуку необхідної інформації. Має місце слабка орієнтація в сучасній системі соціальної інформації та її засобах, незнання шляхів пошуку необхідної інформації; погане володіння навіть рідною мовою (включаючи навчальну літературу та довідкові видання); також надто низький рівень мережі бібліотек, занедбаність книжково-бібліотечної справи, її невідповідність сучасним світовим вимогам за такими параметрами, як розвиток мережі

бібліотек, серйозне відставання в галузі інформатизації. Саме ці фактори призвели інформаційну культуру до теперішнього стану, стану кризи.

Детальне вивчення науковцями поняття “інформаційна культура” показало, наскільки багатогранне і складне це питання. Так, А. Пеньков звертає увагу на те, що “...особливу увагу при формуванні інформаційної культури слід приділяти культурі спілкування – вміння обґрунтовано викладати свою точку зору, вміння вислуховувати чужу й давати їй об’єктивну оцінку, укладати програму спільної діяльності для досягнення спільної мети” [1].

Питання формування інформаційної культури як основи інноваційного потенціалу фахівця, його інтелектуального й фізичного розвитку, таким чином, виходить за рамки цих дисциплін і стає основою формування цілісної системи взаємопов’язаних і взаємодіючих дисциплін у процесі професійної підготовки.

Поряд із трансформацією “комп’ютерної грамотності” й “інформаційної культури” змінюються і традиційні вчительські вимоги до знань – “знати та відтворювати” трансформуються у вимогу інфосфери – “уміння знайти інформацію”. Ефективність пошуку інформації, враховуючи інтенсивність інформаційних потоків, стає визначальним фактором розвитку особистості, формування її інформаційної культури, соціальної адаптованості.

Поняття “інформаційна культура особистості” входить у більше широке – “культура особистості”, під якою розуміється система особистісних якостей (розуму, характеру, уяви, пам’яті), що усвідомлюються самим індивідом як цінності й цінуються в суспільстві. Більш вузьке за обсягом поняття “інформаційна культура особистості” ми визначаємо як здатність і потребу фахівця використати доступні інформаційні можливості для систематичного й усвідомленого пошуку нового знання, його інтерпретації й поширення. При цьому зміст педагогічного аспекту проблеми підвищення інформаційної культури студента полягає в пошуку шляхів і засобів поєднання роботи з формуванням навичок збору, зберігання, переробки, поширення інформації і пізнавальних, інтелектуальних якостей майбутніх фахівців.

На думку Л. Угріна: “Інформаційна культура – це сукупність системних відомостей про основні способи та подання знань, вміння і навички, застосування їх на практиці” [5].

Ми розглядаємо інформаційну культуру як складову професійної культури вчителів. Вона, з одного боку, характеризує суб'єктів педагогічної діяльності, а з другого – виступає умовою ефективності цієї діяльності.

Незважаючи на тріхи незвичне сполучення слів “інформаційна культура”, цей термін закономірний і позначає відповідну організацію процесу керування.

Перший підхід до розуміння інформаційної культури визначається науковцями в усвідомленні інформаційної культури як процесу творчої діяльності. Інформаційна культура аналізується через процеси духовного виробництва (виробництва духовних благ, цінностей, знань, інформації), функціонування та вдосконалення особи.

Другий підхід – інформаційна культура розглядається як специфічний спосіб людської діяльності. Представники другого підходу (концепції) пропонують загальну модель культури як універсальної властивості суспільного життя.

Поняття інформаційна культура формувалося в процесі інформатизації освіти, базуючись на алгоритмічній культурі й комп'ютерній грамотності, які є підґрунтям інформаційної культури вчителів. Ми визначаємо інформаційну культуру як інтегративну якість особистості й показник її професійної підготовки.

Виходячи з того, що інформаційна культура пов'язана з соціальною природою людини і є результатом розвитку різноманітних здібностей людини, з іншого боку, вона зумовлюється рівнем розвитку інформаційних технологій.

Під інформаційною культурою ми розуміємо – складне соціальне явище, яке виступає як професійна складова в світі інформаційних відносин майбутніх фахівців індустріально-педагогічних факультетів.

У суспільстві інформаційні потреби несуть масовий характер, починають виявляти все більш помітний вплив на різні сторони суспільного життя, обумовлюючи їх специфічну трансформацію.

Багато авторів у змісті поняття “інформаційна культура” виділяють два аспекти й визначають це складне особистісне утворення як:

- сферу культури, пов'язану з функціонуванням інформації в суспільстві й формуванням інформаційних якостей особистості;
- міру гармонізації її внутрішнього світу в процесі засвоєння всього обсягу соціально значущої інформації;

- якісну характеристику життєдіяльності людини в сфері отримання, передачі та зберігання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські цінності;

- сукупність інформаційних можливостей, які доступні спеціалісту в будь-якій сфері діяльності на момент розвитку цивілізації;

- рівень знань, який дозволяє особі вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь в його формуванні й сприяти інформаційній взаємодії;

- оптимальні засоби поводження зі знаками, даними, інформацією і її використання зацікавленими користувачами для вирішення теоретичних та практичних завдань;

- вміння цілеспрямовано працювати з інформацією й використовувати для її отримання, обробки й передачі комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби та методи.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити, що інформаційна культура вчителя, як професійно значуща складова, не може бути сформована відірвано від загальної педагогічної культури. Інформаційна культура як сукупність певних компетентностей, може бути сформована тільки за умови чіткої організації навчального процесу, розробки та впровадження нових форм, методів та засобів навчання. Метою навчання у даному випадку разом із формуванням знань, умінь і навичок стає формування професійних особистісних якостей, необхідних сучасному вчителю.

Підсумовуючи, зазначимо, що зібрана нами у дослідженні інформація показала необхідність вивчення інформаційної культури. Сучасна інформатизація суспільства, НІТ суттєво впливає на всі компоненти педагогічної системи і потребує відповідного коректування навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Пеньков А.В. Использование новой информационной технологии при преподавании математики в старших классах: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.09 "Теорія навчання" / Пеньков А.В. – К., 1992. – 210с.

2. Семенюк Э.П. Информационная культура общества и прогресс информатики / Э.П. Семенюк // НТИ. –1994. – №1. – С.34-43.

3. Семенюк Э.П. Информатизация общества, культура личности / Э.П. Семенюк // НТИ. – [Сер.1]. – 1993. – №1. – С.1-7.

4. Семенюк Э.П. Технологический этап научно-технической революции информатики / Э.П. Семенюк // НТИ. – [Сер.1]. – 1995. – №1. – С.1-9.

5. Угрин Л.Я. Формування інформаційної культури та розвиток громадянської освіти: (сесія третя) [Електронний ресурс] / Internet. – 2004. – №12. – Назва з титул. екрану.

6. Урсул А.Д. Модель ноосферно-опережающего образования III тысячелетия / А.Д. Урсул // Сб. тез. и материалов III Междунар. симпозиума “Открытое общество и устойчивое развитие”. – Зеленоград, 2001. – [Т. VII]. – С.137-202.

Глебова Н. О.,
викладач,
Криворізький ТУ

КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ЯК УМОВА ЇХ ПОДАЛЬШОЇ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Социально-экономические изменения, которые происходят на современном этапе, детерминируют формирование новых требований как к системе управления в целом, так и к управленческим кадрам. Современное управление на всех уровнях должно обеспечить структурную перестройку экономики Украины: создать новую эффективную модель хозяйствования; рационально использовать все виды ресурсов; быстро реагировать на проблемы, которые возникают в разных сферах деятельности и находить пути их оптимального решения.

Socio-economic changes undergoing at present time, predetermine new demands for both a system of management as a whole and personnel management. Modern management at all levels has to guarantee economy of Ukraine structure reconstruction: to create a new effective model of activity; to use rationally all kinds of resources; to respond promptly to the problems that arise at different spheres of activity and find ways of their effective solving.

Метою статті є визначення професійної компетентності менеджерів-економістів та напрями професійної підготовки фахівців в галузі управління.

З огляду на ситуацію, що склалася в Україні, забезпечити подальший економічний розвиток держави, її конкурентоспроможність та перспективність здатні тільки високопрофесійні управлінці. Розв'язання

сучасних економічних проблем потребує від менеджерів уміння приймати науково обгрунтовані та дійові управлінські рішення, застосовувати новітні технології, впроваджувати адаптивні системи управління з урахуванням виробничих та економічних ризиків тощо.

Професіоналізм стає найважливішою ознакою сучасних менеджерів-економістів. У минулому залишаються часи дилетантства в управлінні, що досить дорого коштувало та призвело до кризових явищ в економіці. Кожен менеджер повинен розуміти, що від рівня його компетентності залежить доля не тільки окремого підприємства, але й всієї країни та, власне, відношення до неї світової спільноти.

У науковій літературі з педагогіки та управління проблема компетентності представлена досить широко. Різні аспекти цієї проблеми знаходять відображення у працях вітчизняних науковців, зокрема: Л.М.Дибкової [1] та Й.С. Завадського [3]; російських і зарубіжних дослідників (П.Ф. Друкер [2], Е.Ф. Зеєр [4], А.М. Павлова, Е.Е. Симанюк, З.П. Румянцева [6], Н.Б. Філінов, Т.Б. Шрамченко, К. Говард [7], Е. Коротков та ін.).

Необхідно відмітити, що поняття „компетентність” досить часто ототожнюється науковцями зі знаннями фахівця в певній галузі. Проте таку думку поділяють не всі дослідники проблем компетентності. Так, П.Ф.Друкер вважає, що поняття „компетентність” є достатньо широким і поєднує ґрунтовні знання менеджера у певних сферах, його вміння вирішувати складні завдання, а також навички системного мислення. Крім того, він підкреслює, що для управлінців вищої ланки важливим є вміння глобально мислити (бачити організацію як цілісну систему, з усіма існуючими між підсистемами зв'язками), а також не менш важливими є такі якості, як відповідальність, проникливість, далекозорість [2, с.37].

Безперечно, що знання, уміння та навички, набуті менеджером, є необхідною умовою професійної діяльності. Водночас їх практична цінність визначається результатами роботи. Йдеться про вміння використовувати набуті знання, уміння та навички на практиці. Зокрема, Л.Д. Дибкова зазначає, що компетентність фахівця – це його здатність використовувати в конкретній ситуації накопичені знання, уміння та досвід, методи пошуку інформації, уміння аналізувати, визначати проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання, самоефективність, а також відчуття потреби у нових знаннях і безперервному навчанні [1, с.6].

Важливе значення мають і професійно-особистісні якості, оскільки вони визначають готовність особистості до виконання функціональних обов'язків та мають вагомий вплив на поведінку менеджера, а відтак позначаються на ефективності його діяльності.

Таким чином, компетентність представляє собою інтегроване поняття, в якому поєднано такі категорії, як знання, уміння й навички, професійні та особистісні якості. Комплексний характер вимог, власне, поширюється і на кожен окремо взятую категорію.

Діяльність менеджера-економіста є складною та різноманітною. Це дає підстави з впевненістю стверджувати, що його компетентність виходить далеко за межі управлінської діяльності. Зокрема, у „Галузевому стандарті вищої освіти” (освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста за спеціальністю „Менеджмент організацій” кваліфікації менеджер-економіст) зазначено, що фахівець у галузі менеджменту організацій за певних умов (набуття досвіду) може адаптуватися до таких видів діяльності, як: економічна, маркетингова, обліково-контрольна, освітня та ін. [5, с.8]. Отже, держава в такий спосіб намагається адаптувати майбутніх менеджерів-економістів, підвищуючи вимоги до рівня професійної підготовки в умовах надзвичайно високого рівня конкуренції.

Перед майбутніми менеджерами-економістами не тільки відкриваються нові можливості, але й окреслюється необхідний рівень компетентності.

Так, у наукових працях групи дослідників, зокрема: Й.С. Завадського, З.П. Румянцевої, Н.Б. Філінова, Т.Б. Шрамченко та ін., сфера компетентності менеджера набуває своєї конкретизації. Важливими для менеджерів-економістів визнані знання в галузі: менеджменту; техніки та технології виробництва підприємства, з яким пов'язана професійна діяльність менеджера; економіки; права; психології; соціології; педагогіки; інформаційної технології і комп'ютерної техніки.

Науковець Й.С. Завадський визначає систему знань менеджера, що ґрунтується на функціональному змісті його діяльності. При цьому, дослідник наводить комплекс знань, що необхідні для здійснення кожної із загальних (технологічних) та спеціальних функцій управління. Основними видами діяльності та завданнями, що стоять перед менеджером він називає: лінійне управління і впровадження ринкових механізмів господарювання; прогнозування та цілепокладання; організацію, мотивацію та контроль;

розпорядництво, регуляцію та координацію; управління матеріально-технічними та фінансовими ресурсами; управління трудовими ресурсами; підприємницьку діяльність; управління маркетингом, нововведеннями та природокористуванням [3, с.100-102].

Сучасний менеджер також повинен мати фундаментальні знання з теорії розпорядництва, організації, лідерства, мотивації тощо. Він повинен постійно цікавитися світовими досягненнями в галузі управління, відслідковувати загальносвітові та вітчизняні тенденції, що можуть призвести до економічних, політичних та соціальних змін.

У дослідженні К. Ховарда та Е. Короткова розглядається питання про рівень знань менеджера. Не заперечуючи необхідність різногалузевих знань для управлінця, науковці підкреслюють важливість ґрунтовних знань у певній області для спеціалістів відповідної професії. Менеджер у разі виникнення потреби завжди може звернутися до консультантів та експертів. Водночас тільки він вирішує такі питання, як пошук компетентних та надійних спеціалістів. Як відмічають К. Ховард та Е. Коротков, менеджер повинен мати достатні знання для того, щоб встановити рівень виконання роботи працівником та визначити заходи для мотивації продуктивності його праці [7, с.14]. Загальний інтелект та повага до інших спеціалістів мають стати характерними властивостями сучасних управлінців.

Вимоги, встановлені до умінь менеджерів-економістів, по суті є відображенням досить складних процесів, що відбуваються в соціально-економічній системі (на підприємстві) та за її межами (у зовнішньому оточенні). Саме тому актуальності набувають уміння, які визначили З.П. Румянцева, Н.Б. Філінов та Т.Б. Шрамченко. Вони називають наступні уміння: адаптуватися до умов виробництва; самостійно та своєчасно приймати обґрунтовані рішення; впливати на підлеглих з метою досягнення ними прийнятих рішень; передбачити тенденції розвитку фірми; працювати з людьми, створювати атмосферу порозуміння та довіри [6, с.88-89].

Економічна діяльність завжди має певний рівень ризику, тому менеджер-економіст повинен уміти йти на ризик та брати на себе відповідальність. Він також має володіти уміннями делегувати повноваження на нижчі рівні управління та окремим працівникам.

Вихідним моментом діяльності менеджера визнано цілепокладання. Уміння встановлювати цілі та здійснювати цільове управління є одними з найважливіших. Відомо також, що предметом праці менеджерів є

інформація і саме вона відіграє важливу роль у прийнятті рішень. Отже, менеджер повинен уміти працювати з інформацією (визначати її цінність, достовірність тощо).

Дослідник Й.С. Завадський акцентує увагу на тому, що важливими умовами розвитку управлінських умінь є професійна діяльність та самовдосконалення менеджера. Він вважає, що ефективного менеджера характеризують уміння:

- масштабно мислити та вирішувати стратегічні проблеми;
- проводити діагностування організаційної структури, тлумачити ситуацію та робити правильні висновки;
- швидко приймати та реалізовувати нестандартні рішення;
- працювати з людьми, мотивувати їх та вести за собою колектив;
- раціонально організувати діяльність (власну та підлеглих), забезпечувати дисципліну;
- добирати, оцінювати та розставляти кадри;
- забезпечувати самоорганізацію колективу та сприятливу психологічну атмосферу;
- розбиратися в людях (їх характері, здібностях, психологічному стані);
- встановлювати ділові стосунки з керівництвом;
- володіти собою в різних ситуаціях;
- вести переговори, розмови (володіти ораторським мистецтвом; уміннями: переконувати, аргументувати тощо) [3, с.103-104].

Управлінські вміння досить тісно пов'язані з організаторськими (вміння: створювати колектив, розставляти персонал, організувати діяльність та комунікацію тощо) та комунікативними (вміння: спілкуватися; забезпечувати обмін інформацією; встановлювати комунікативні зв'язки на всіх рівнях управління, з працівниками, представниками інших підприємств та державних органів).

Важливим для менеджерів є володіння навичками. Певні дії, що постійно повторюються, мають бути відпрацьовані до автоматизму. Це дозволяє зменшити рівень напруги менеджерів та витрати часу на певні види робіт (ведення переговорів, робота з комп'ютерною технікою та документацією тощо). Менеджерам необхідні такі групи навичок, як: технічні, концептуальні (навички системного мислення) та комунікативні (навички спілкування).

На менеджерів покладаються великі сподівання. Потенційні роботодавці очікують на прихід молодих талановитих спеціалістів, яким властиві унікальність та нестандартність у пошуку рішень, навички творчої роботи з людьми та ін.

Відомо, що продуктивність та результативність роботи колективу (окремої особистості) залежить від умов праці, мікроклімату в колективі, ставлення керівників до підлеглих та значної кількості інших факторів. Потрібно відмітити, що цінними якостями з точки зору професійної діяльності менеджерів-економістів є: компетентність, ерудованість, прагнення до самовдосконалення, бажання навчатися, цілеспрямованість, ініціативність, самостійність тощо. Серед особистісних якостей особливої уваги потребують морально-психологічні (розум, система цінностей, порядність, принциповість, розсудливість, вимогливість до себе та інших людей, тактовність та толерантність тощо). Досить високо цінуються лідерські якості та рівень професійної культури управління.

На наш погляд, важливими складовими компетентності менеджерів-економістів, які суттєво позначаються на успішності професійної діяльності, слід вважати наступні:

1. Професійна складова поєднує:

- управлінську діяльність (система знань в області наукового менеджменту, уміння та навички виконання загальних та спеціальних функцій управління, управлінський тип мислення, готовність до професійної діяльності);

- економічну діяльність (система знань з економіки, маркетингу, фінансів та ін. Важливими складовими економічної діяльності є: економічна інтуїція, економічне мислення, мотиви економічної діяльності, економічне сприйняття та економічна позиція);

2. Спеціальна складова включає:

- інформаційну діяльність (знання та вміння застосовувати інформаційні технології, працювати з комп'ютерною та іншими видами техніки, здійснювати обробку інформації);

- соціальну діяльність (знання, уміння та навички в галузі права, соціології, психології, конфліктології, комунікативних зв'язків та спілкування, ораторського мистецтва, етики та ін.)

- діяльність у сфері самовдосконалення (набуття нових знань, досвіду, розвиток необхідних професійно-особистісних якостей, активна життєва позиція, самореалізація тощо);

- педагогічну діяльність (знання в галузі педагогіки, методики проведення занять, володіння інноваційними педагогічними технологіями, педагогічні вміння та навички, що є необхідними для досягнення навчальної, виховної, розвивальної та професійної мети навчального процесу).

На нашу думку, підготовка менеджерів-економістів є досить складним завданням, яке потребує розробки спеціальних навчальних планів та програм. Підвищення кваліфікації менеджерів-економістів має здійснюватися на базі інститутів підвищення кваліфікації або при спеціальних факультетах. Термін підготовки має бути визначений компетентними органами.

Означені вище складові компетентності дозволяють скласти більш повне уявлення про ті види діяльності, на які потрібно звернути увагу в процесі професійної підготовки менеджерів-економістів. Проте вимоги до компетентності менеджерів-економістів не можуть вважатися остаточними, оскільки в умовах швидких змін політичної, економічної та соціальної ситуації досить важко стверджувати про будь-яку стабільність, зокрема це стосується і системи знань, умінь та навичок, професійно-особистісних характеристиках фахівця. З огляду на ситуацію, виникає потреба у постійному коректуванні навчальних планів та програм підготовки менеджерів-економістів.

У науковій праці Е.Ф. Зеєра, А.М. Павлової та Е.Е. Симанюка наведено одну з важливих вимог до системи професійної освіти, яка набула своєї актуальності в наш час. Науковці формулюють так: „забезпечення інноваційного змісту професійної діяльності спеціалістів впродовж усього життя, розвиток нестандартного мислення в поєднанні з морально-етичними критеріями при прийнятті професійних рішень” [4, с.66]. Відомо, що в умовах постійних змін, навчання, що спрямоване на засвоєння правил діяльності, є неефективним. Стереотипи, що вироблялися роками, створюють певні перешкоди для впровадження інноваційних технологій.

Суттєвих змін має зазнати і зміст освіти. Науковці називають основні напрями оновлення професійної освіти, серед яких: загальнокультурні; соціальні, навчально-пізнавальні; організаційні та спеціальні [4, с.67].

Інтеграційні процеси, що відбуваються у галузі економіки та культури, розвиток нових технологій та їх проникнення у всі сфери суспільного життя, формування єдиного освітнього простору ставлять нові вимоги до змісту освіти менеджерів-економістів. Знання національної та загальнолюдської культури, світової та національної спадщини, дотримання норм моралі виступають ознакою рівня інтелекту та компетентності особистості. Оновлення змісту навчально-пізнавальної діяльності менеджерів-економістів, що орієнтоване на оволодіння прийомами дій у нестандартних ситуаціях, розвиток умінь раціональної організації діяльності, досліджень, способів роботи з інформаційними ресурсами дозволить забезпечити певний рівень адаптації майбутніх фахівців вже в період підготовки у навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України; Інститут вищої освіти. — К., 2006. — 18 с.

2. Друкер Питер Ф. Практика менеджмента: Пер. с англ.: - М.: Изд. дом Вильямс, 2003.- 398 с.

3. Завадський Й.С. Менеджмент: - Management. К.: Українсько-фінівський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – Т.1. – 543 с.

4. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учеб. пособ. – М.: РАО Моск. психолого-социальный ин-т, 2005. – 221 с.

5. Освітньо – кваліфікаційна характеристика та освітньо – професійна програма підготовки спеціаліста: Галузеві стандарти вищої освіти за спеціальністю 7.050201 “Менеджмент організацій”. – К.: МОН України, 2003. – 48 с.

6. Румянцева З.П., Филинов Н.Б., Шрамченко Т.Б. Общее управление организацией: принципы и процессы: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». – М.: ИНФРА-М, 2000. – Модуль 3. – 288 с.

7. Ховард К., Коротков Э. Принципы менеджмента. Управление в

8. системе цивилизованного предпринимательства: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 224 с.

Щирбул О. М.,
викладач,
Кіровоградський ДПУ
ім. Володимира Винниченка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЇ ДО КЕРІВНИЦТВА ТЕХНІЧНОЮ ТВОРЧІСТЮ ШКОЛЯРІВ

В статье рассматриваются основные аспекты профессиональной подготовки будущих учителей трудового обучения к руководству техническим творчеством школьников. В частности, сделана попытка обосновать методические особенности процесса обучения студентов решению технических задач на основе комплексного использования знаний.

In the article the basic aspects of professional preparation of students are examined to managing technical creation of schoolboys. In particular, an attempt to expose the methodical features of process of teaching of students the decision of technical tasks on the basis of the complex use of knowledges is done.

Розвиток творчого потенціалу людини є однією із найскладніших проблем, яка була і є предметом наукових досліджень. Оскільки творча діяльність є багатогранною, багатоаспектною, то, відповідно, цій проблемі присвячено багато наукових праць, у яких феномен творчості розглядається з різних поглядів, з різних наукових точок зору.

Аналіз наукової, науково-популярної, педагогічної, методичної літератури показує, що на сьогодні проблема творчості достатньо вивчена в теоретичному напрямку, зокрема, з погляду психології, яка виділяє в творчій діяльності два аспекти: особистісний і процесуальний. У відповідності до такої класифікації, наукові дослідження особистісної складової творчості спрямовані на вивчення задатків, здібностей людини, методів їхньої діагностики й розвитку. Другий аспект вивчення творчості пов'язується з дослідженнями структури творчого процесу, в якому науковці виділяють різну кількість стадій, фаз, граней, моментів і т.п.

Зазначена проблема творчості знайшла своє відображення у працях відомих психологів Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, В. А. Крутецького, Т. В. Кудрявцева, О. М. Леонтьєва, А. М. Матюшкіна, В. О. Моляко, В. А. Романця, Я. О. Пономарьова, Д. Б. Богоявленської та ін.. Питання розвитку творчих здібностей особистості розкриваються у працях В. І. Андрєєва, Г. О. Балла, Е. А. Голубєвої, Є. С. Рапацевича, П. М. Якобсона,

Т. С. Яценко та ін.

Оскільки творчий потенціал людини, під яким ми розуміємо сукупність структурованих знань, умінь і навичок, розвинутих здібностей особистості до певного виду діяльності, формується із самого дитинства і цьому сприяє навчальний процес у школі, у ВНЗ, то проблема творчого розвитку особистості також знайшла своє втілення в педагогічних, методичних, дидактичних аспектах. Зокрема, проблеми розвитку технічної творчості та її організації у шкільних умовах, проблеми підготовки педагогічних кадрів до роботи в школі з цього напрямку були висвітлені в працях С. Я. Батишева, В. І. Качнева, Д. М. Комського, В. Г. Разумовського, М. М. Скаткіна, Ю. С. Столярова, Ю. П. Саламатова, Д. О. Тхоржевського та ін. Незважаючи на це, педагогічні й методичні аспекти творчої діяльності залишаються актуальними й на сьогодні, адже орієнтація сучасної педагогіки на формування особистості учня, його творчої індивідуальності вимагає нових підходів до процесу навчання учнів, і відповідно, ставить підвищені вимоги до підготовки педагогічних кадрів, які повинні забезпечувати розвиток творчості школярів.

Практика свідчить, що творчий підхід у навчально-виховному процесі може здійснюватися в різних напрямках, зокрема, питаннями розвитку технічних здібностей учнів, насамперед, повинні займатися вчителі природничо-технічних дисциплін. Тому з метою підготовки майбутніх учителів трудового навчання до організації й керівництва технічною творчістю школярів у нашому педагогічному університеті вивчається дисципліна “Технічна творчість з методикою викладання”, що спрямована на розв’язання низки важливих педагогічних завдань.

Вивчаючи цю дисципліну, студенти повинні, по-перше, набути необхідних теоретичних знань, умінь і навичок з питань технічної творчості, а також залучатися до практичної діяльності в різних напрямках техніки. По-друге, майбутні керівники технічною творчістю повинні оволодіти методами і прийомами дослідницького пошуку, наукової та самостійної роботи з питань технічної творчості та методичних особливостей її організації й проведення у шкільних умовах. По-третє, технічна підготовка студентів повинна сприяти формуванню особистісних творчих здібностей, як до технічної, так і до педагогічної діяльності.

Таким чином, фахова підготовка майбутніх учителів трудового навчання повинна бути спрямована на те, щоб кожен студент залучався до

технічної творчості, щоб у кожного студента постійно розвивалася внутрішня потреба, внутрішня мотивація до роботи з метою розвитку технічних здібностей учнів.

Власний досвід роботи з питань організації та керівництва технічною творчістю показує, що зазначені завдання при вивченні дисципліни "Технічна творчість з методикою викладання" можна розв'язувати, якщо підготовка майбутніх учителів матиме цілеспрямований, системний характер. Тобто зміст такої підготовки, психологічні, педагогічні, методичні знання, різні методи і форми роботи зі студентами повинні давати їм цілісне уявлення про технічну творчість та особливості її організації як на заняттях, так і в позаурочний та позакласний час.

Технічна творча діяльність як студентів, так і учнів, достатньо різноманітна. Вона може проявлятися у створенні різних технічних пристроїв, навчального обладнання, у моделюванні, макетуванні та інших напрямках. Проте, не слід забувати, що результатами творчої діяльності можуть бути не тільки матеріальні об'єкти, котрі характерні елементам новизни, бодай суб'єктивної, але й теоретичні надбання, знайдені оригінальні способи розв'язування технічних задач, запропоновані й обґрунтовані оригінальні ідеї та пропозиції, які дають можливість удосконалювати певні технічні об'єкти та інше. Тому розв'язування технічних задач ми вважаємо одним з головних елементів фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, які повинні бути підготовленими до аналогічної роботи з учнями з метою організації та розвитку їхньої технічної творчості.

Таким чином, метою даної роботи є аналіз питання комплексного використання психологічних, фізичних, технічних знань студентів до розв'язання ними творчих задач технічного змісту.

Слід зауважити, що творчі технічні задачі, й взагалі, творчі задачі відрізняються за своєю структурою, способами їхнього розв'язання від фізичних, математичних та інших типових задач, що використовуються у навчальному процесі. Будь-яка творча технічна задача містить виражені явно чи неявно технічні протиріччя, які, як правило, зводяться до подолання фізичних протиріч. Практика показує, що вказати єдино правильний шлях подолання протиріччя не завжди вдається, бо розв'язання творчих технічних задач передбачає можливість знаходження множини розв'язків, або шляхів розв'язання задачі, які найкраще визначають "ідеальний" результат.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що розв'язання творчих технічних задач базується не на використанні певних відомих логічних схем, а на вмінні в кожному конкретному випадку висувати припущення, аналізувати їх, розробляти їх, робити відповідні висновки, ефективно застосовувати власну базу знань в кожній конкретній ситуації з урахуванням інтуїції.

Отже, для розв'язання технічних задач студенти повинні володіти певною сумою теоретичних і практичних знань, які вони здобувають при опрацюванні лекційних, практичних курсів, при виконанні ними завдань самостійної роботи та інше. Тому зміст фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання з цього питання повинен бути спрямований на реалізацію наступних напрямків.

По-перше, студенти повинні знати основні психологічні механізми творчості й структуру творчих процесів. По-друге, студенти повинні оволодіти теоретичними знаннями й практичними навичками використання методів активізації творчості для розв'язання технічних протиріч. По-третє, студенти повинні знати й уміти застосовувати прийоми подолання технічних протиріч. По-четверте, студенти повинні усвідомити, що техніка тісно пов'язана з природничо-математичними дисциплінами, а тому технічна творчість вимагає ґрунтовної підготовки, й зокрема, з фізики, хімії, креслення, математики та інших дисциплін.

Стосовно проблеми структури творчого пошуку, тобто переліку тих етапів, які повинна пройти людина при розв'язанні певного творчого завдання, у науковій літературі існує багато різних поглядів. На нашу думку, питання структури творчого процесу найкраще розкривається у працях відомого психолога Я.О. Пономарьова. Зокрема, у статті [2] він поділяє процес функціонування механізму творчості на такі фази (етапи): 1) фаза невимушеного, логічного пошуку, 2) інтуїтивний розв'язок, 3) вербалізація інтуїтивного розв'язку, 4) формалізація вербалізованого розв'язку. Як ми бачимо, запропонована класифікація етапів творчої діяльності передбачає як логічну, так й інтуїтивну складову творчості. Тобто при розв'язуванні творчих технічних задач можуть використовуватися як логічні, так й інтуїтивні механізми пошуку.

Аналізуючи запропоновану класифікацію, Я.О. Пономарьов вказує на ті завдання, які на його думку повинні розв'язуватися на кожному етапі. Так, на першому етапі логічний пошук може бути спрямований на осмислення проблемної ситуації, на перетворення проблемної ситуації в пізнавальну

задачу, на спроби розв'язання цієї задачі. Тому при розв'язанні творчих технічних задач на першому етапі студенти повинні провести підготовчу роботу: усвідомити сутність задачі; виявити протиріччя, які потребують розв'язання; класифікувати протиріччя; якщо розв'язок задачі не вдається знайти методами логічного пошуку, то спробувати знайти подібні задачі в літературі, Інтернеті та інших джерелах. Тобто *перший етап* розв'язання творчої технічної задачі передбачає пошукову роботу, яка спрямована на активізацію знань.

Другий етап творчого пошуку передбачає наявність інтуїтивного моменту. Цей етап настає у випадку, якщо на попередньому етапі наявні знання, уміння й навички, готові логічні програми, не дали можливості забезпечити позитивний результат. З погляду практики, інтуїтивний етап розв'язання задачі є найскладнішим, оскільки він вимагає від студента виходу за межі відомих знань, використання нетрадиційних підходів до розв'язання протиріч, розвитку дивергентного мислення. Тобто успіх при розв'язанні творчої задачі залежить від того, наскільки вдається відійти від певного шаблону і вийти за межі логічно обґрунтованої сфери дослідження. При такому підході пошукова діяльність змінюється і формується інтуїтивна модель задачі, яка у багатьох випадках допомагає знайти позитивний, оригінальний розв'язок.

Коли задача розв'язана, то потрібно пояснити шлях отримання розв'язку. У найпростіших випадках це можна зробити словесним описанням способу, за допомогою якого був знайдений цей розв'язок. Тобто в цьому полягає сутність третього етапу процесу творчого пошуку.

Останній етап вимагає формалізації вербалізованого розв'язку, тобто надання йому логічно завершеної форми, логічного обґрунтування, якщо це потрібно, використання фізичних, математичних формул та інше.

Таким чином, процес творчого пошуку при розв'язанні творчих технічних задач можна подати у вигляді наступної схеми, де найважливім і одночасно найскладнішим є другий етап.

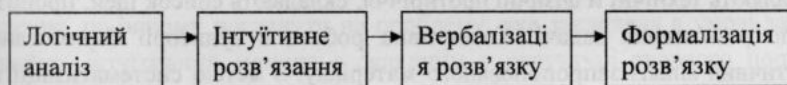

Рис.1. Схема творчого пошуку

Узагальнюючи сказане, можна зробити висновок про те, що здобути

студентами психологічні знання про механізми й структуру творчого пошуку дають їм можливість бути впевненими, компетентними у процесі практичної апробації теоретичних знань.

З методичного погляду практичні заняття, тренінги з розв'язування технічних задач доцільно побудувати таким чином, щоб якомога більше залучати студентів до самостійного здобуття знань. Тому ми заздалегідь пропонуємо студентам перелік технічних завдань і ставимо вимогу самостійно здійснити перший етап логічного пошуку, роботу з літературними та інформаційними джерелами. Такий підхід дає можливість інтенсифікувати навчальну діяльність, раціонально використати аудиторний час для того, щоб на практичних заняттях розглядати лише питання доцільності, ефективності запропонованих підходів до розв'язання проблеми. Саме колективна робота зі студентами, використання методів колективної творчості сприяє знаходженню "ідеального" розв'язку творчої задачі.

Необхідно зазначити, що у науковій літературі пропонується значна кількість технічних задач, різного рівня складності й різного змісту, які можна використовувати для навчальної діяльності студентів. Наприклад, цікаві задачі технічного змісту пропонуються в посібнику Ю. П. Саламатова, [4], М.І. Меєровича і Л.І Шрагіна [1], творчі задачі фізичного змісту в книжці В.Г. Разумовського [3] та інших авторів.

Для прикладу розглянемо процес розв'язання задачі, яка пропонується в роботі Ю.П. Саламатова [4]. Задачу сформулюємо наступним чином: на консервному комбінаті ніяк не вдавалося механізувати ручну операцію — очищення стручків перцю. Уздовж конвеєра, що повільно рухається, працюють десятки, сотні жінок, але вони не встигають вчасно обробити весь перець. Операція проста: робітниця відрізає ножем найслабкіше місце стручка — дно навколо плодоніжки — і вичищає перчину. Потрібна ідея високопродуктивного способу очищення перцю.

Запропоновану задачу студенти спочатку опрацьовують самостійно, виявляють технічні й фізичні протиріччя, складають список ідей, пропозицій щодо розв'язання задачі. Колективна робота в аудиторії спрямована на критичний аналіз запропонованого матеріалу. З метою систематизації такої роботи ми пропонуємо оцінювати результати першого етапу (логічного пошуку) за певними критеріями. Наприклад, запропоновані ідеї можна оцінювати, враховуючи: технологічну доцільність пропозиції, економічну

доцільність пропозиції, екологічну безпеку впровадження певної ідеї, відповідність пропозиції вимогам техніки безпеки, ергономічним вимогам та інше. Результати колективної творчої роботи корисно подати у вигляді таблиці з бальною, або словесною оцінкою пропозицій.

Таблиця 1.

Пропозиції	Технологічна доцільність	Економічна доцільність	Екологічна безпека	Дотримання ТБ	...	Результуючий бал(словесна оцінка)
1.						
2.						

Пропозиції стосовно розв'язання цієї задачі, які виробляють студенти в ході самостійного пошуку, в основному полягають у технологізації процесу очищення перцю. Більшість того, що пропонують студенти для розв'язання цієї задачі зводиться до створення технологічних ліній з програмним управлінням, а також автоматизованих ліній, які за допомогою конусоподібних ножів вичищають перець, створення різного роду технічних пристроїв, які повинні замінити ручну роботу, та інше. Але аналіз цих пропозицій за вищевказаними критеріями показує, перш за все, технологічну складність виготовлення обладнання, і як наслідок, економічну недоцільність створення складних технічних пристроїв, які повинні замінити ручну роботу.

Незважаючи на те, що у процесі аналізу запропонованих ідей, не завжди вдається отримати оригінальний результат, проведена робота має свої позитивні моменти. Студенти поступово усвідомлюють, що розв'язок технічної задачі повинен бути простим, дешевим з погляду матеріальних затрат і давати позитивний технологічний результат.

Отже, процес розв'язування технічної задачі потребує інтуїтивного моменту, відходу від певних стандартних способів розв'язання проблеми, відходу від певних шаблонів, а для цього потрібно позбутися інертності мислення, по-іншому поглянути на проблему, яка закладена в умові задачі. Звичайно, інтуїтивний момент є складним у структурі творчого пошуку, тому для його реалізації студенту потрібно допомогти, вказавши інший можливий напрямок пошуку кінцевого результату. Наприклад, для розв'язання цієї задачі можна спробувати використати знання з фізики, знання фізичних ефектів та явищ. Практика свідчить, що отримавши таку

підказку, частина студентів успішно розв'язує задачу, пригадавши фізичні процеси, які проходять при збільшенні й зменшенні тиску. Ось розв'язок задачі: перець засипають у герметичний контейнер, піднімають тиск повітря до 8 атм. – стручок стискується, вдавлюється дно, на найслабшому місці (навколо плодоніжки) з'являються тріщини, через які усередину перчини проникає стиснене повітря. Коли тиск усередині й зовні врівноважується, миттєво скидають тиск у контейнері, стручки вибухають, а оскільки найслабкіше місце перчини навколо плодоніжки, то дно вилітає, захоплюючи за собою усі внутрішні частини перцю.

Реалізація заключних етапів творчого пошуку при розв'язанні запропонованої задачі труднощів не викликає. Але формалізований, логічно обґрунтований розв'язок цієї задачі переводить цю задачу в площину відомих знань, які можна буде використати для розв'язання аналогічних технічних задач. Разом з тим, необхідно зазначити, що для розв'язання запропонованої технічної задачі були використані знання з шкільного курсу фізики, а це підкреслює той факт, що нескладні технічні задачі можна успішно застосовувати у навчально-виховному процесі для розвитку технічної творчості школярів.

Таким чином, процес навчання студентів розв'язуванню творчих технічних задач показує, що для цього студенти повинні володіти знаннями як з психології творчості, так і знаннями з основ різних наук. Але головним для розвитку технічної творчості є не самі по собі знання, а вміння їх застосовувати в кожній конкретній ситуації, при розв'язанні різного роду технічних протиріч.

Список використаних джерел

1. Меерович М. И., Шрагина Л. И. Технология творческого мышления: Практическое пособие. – Мн.: Харвест, 2003. – 432 с.
2. Пономарев Я. А. Исследование творческого потенциала человека // Психологический журнал. – 1991. – Т. 12, – № 1. – С. 3 – 11.
3. Разумовский В. Г. Творческие задачи по физике в средней школе. – М.: Просвещение, 1966. – 152 с.
4. Саламатов Ю. П. Как стать изобретателем: 50 часов творчества. – М.: Просвещение, 1990. – 240 с.

5. Щирбул О. М. Технічна творчість з методикою викладання: Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – 120с.

Торхова Г.В.,
викладач,
Центр розвитку педагогічної освіти
Білоруського ДПУ ім. М.Танка

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЙОГО ПІДГОТОВКИ

В статье рассмотрены проблемы развития индивидуального стиля деятельности будущих учителей как управление качеством образования.

In article problems of development of individual style of activity of the future teachers as quality managements of formation(education) are considered.

Метою статті є опис системи організаційно-педагогічних умов, що забезпечують царину особистісної активності студентів на всіх етапах професіоналізації у ВНЗ.

Актуальність дослідження та розвиток індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя у ВНЗ обумовлена пошуком резерву підвищення якості педагогічної освіти, потребами школи, що реформується та потребою студентів в успішній професійно-особистісній самореалізації, недостатнім знанням про індивідуальний стиль діяльності як педагогічного явища.

За даними нашого дослідження, що проведено на базі університетів республіки Беларусь, у майбутніх учителів недостатньо сформовано досвід автономної творчої поведінки у сфері професійної діяльності. Як результат, педагогічна освіта не повною мірою виконує свою антропологічну місію. Ми спостерігаємо у деяких студентів на випускних курсах зниження мотивації, підвищення незадоволення, розчарування власним професійним вибором.

Так, з 948 студентів педагогічних спеціальностей, майже чверть (24%) віднесена до групи, що ще не визначилася. Розвиток системи педагогічної освіти у напрямку диверсифікації, багаторівневості, варіативності стимулює пошук таких її моделей, які активізують внутрішньо особистісні механізми